

RKR-644-08/17/PP-5/17

Kraków, dnia 28 czerwca 2017 r.

Sąd Okręgowy w Warszawie
V Wydział Cywilny Odwoławczy
ul. Płocka 9
01-231 Warszawa

Powód:

(...)

reprezentowany przez:

(...)

Pozwana:

(...)

Sygnatura akt Sądu I Instancji: I C 3631/16

Stanowisko Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów zawierające istotny pogląd dla sprawy

Stosownie do przepisu art. 31 d ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 229) „Prezes Urzędu jeżeli uzna, że przemawia za tym interes publiczny, przedstawia sądowi istotny dla sprawy pogląd w sprawach dotyczących ochrony konkurencji i konsumentów”.

W związku z powyższym, działając na podstawie art. 31 d ww. ustawy, Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej także: Prezes UOKiK, Prezes Urzędu) przedstawia sądowi istotny pogląd dla przedmiotowej sprawy.

Niniejsza sprawa dotyczy problemu niedozwolonych postanowień umownych określających opłaty, jakie na mocy ogólnych warunków ubezpieczenia są przez zakłady ubezpieczeń pobierane od konsumentów w związku z rozwiązaniem przez nich umów ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (dalej także: umowa ubezpieczenia) przed określonym w OWU terminem. Skutki społeczne dotyczące pobierania przez zakłady ubezpieczeń rażąco wygórowanych opłat w związku z rezygnacją z umowy ubezpieczenia na życie z ufk, stanowią przesłankę umożliwiającą występowanie Prezesa Urzędu w tych sprawach, w granicach interesu publicznego. Niniejszą sprawę należy uznać za spełniającą kryteria sprawy dotyczącej ochrony konsumentów, gdyż jest ona związana z postanowieniami umownymi stosowanymi w relacjach przedsiębiorcy - zakładu ubezpieczeń z konsumentami.

W świetle tych okoliczności, a także biorąc pod uwagę wiedzę i doświadczenie Prezesa Urzędu z zakresu ochrony konsumentów, w szczególności fakt, że Prezes Urzędu w latach 2015 - 2016 wydawał decyzje związane z warunkami ubezpieczeń na życie i dożycie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi, które dotyczyły wypłacanych wartości wykupu, opłat likwidacyjnych lub opłat równoważnych pobieranych w sytuacji przedterminowego rozwiązania umowy ubezpieczenia na życie i dożycie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi, Prezes Urzędu uznał za zasadne przedstawienie istotnego poglądu w niniejszej sprawie, sformułowanego w związku z wnioskiem Powoda.

Przedstawiając niniejszy pogląd, Prezes Urzędu pragnie poczynić istotne zastrzeżenie, że stanowisko jakie formułuje w tej sprawie opiera się na określonym stanie faktycznym i prawnym oraz wniosku, jaki Powód skierował do Prezesa Urzędu i z tego względu ocena prawna przedstawiona w niniejszym poglądzie przez Prezesa Urzędu nie może stanowić odniesienia dla innych spraw.

Uzasadnienie

Pogląd przedstawiany w niniejszej sprawie wyrażany jest w oparciu o:

1. Wniosek Powoda z dnia (...) o wydanie istotnego poglądu w sprawie; oraz przedłożone kopie następujących dokumentów;
2. Ogólne warunki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi Generali OmniProfit ze składką regularną wraz z Tabelą Opłat i Limitów;
3. Pozew z dnia (...);
4. Odpowiedź z dnia (...) na pozew;
5. Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie, I Wydział Cywilny, w sprawie o sygn. akt I C 3631/16 z dnia (...);
6. Apelacja Pozwanej z dn. (...) od ww. wyroku;
7. Odpowiedź Powoda z dn. (...) na ww. apelację Pozwanej.

1. Stan faktyczny

W dniu (...) pełnomocnik Powoda skierował do Prezesa Urzędu wniosek o przedstawienie istotnego poglądu w sprawie toczącej się w II instancji przed Sądem Okręgowym w Warszawie, V Wydział Cywilny Odwoławczy, dotyczącej zwrotu kwoty (...) zł, pobranej od Powoda przez Pozwaną w związku z rozwiązaniem umowy ubezpieczenia na życie (dalej również: umowa ubezpieczenia) z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym (dalej również: ufk), zawartej na podstawie wzorca pn. „Ogólne warunki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi Generali OmniProfit ze składką regularną” (dalej również "OWU"), w tym w szczególności o przedstawienie poglądu, czy zastosowanie przez „Generali Życie” Towarzystwo Ubezpieczeń S.A. (dalej także: Generali) opłaty za wykup w wysokości zgodnej z decyzją Prezesa Urzędu wyłącza niezgodność z prawem postanowień dotyczących wartości wykupu.

Umowa ubezpieczenia z ufk, potwierdzona polisą nr (...), obowiązywała strony od dnia (...). Pismem z dn. (...). Powód wystąpił do Pozwanej o całkowitą wypłatę wartości polisy. W dniu (...) strony zawarły aneks do umowy, dotyczący zmiany zasad obliczania wysokości opłaty za całkowity lub częściowy wykup wartości polisy (dalej również: "opłata za wykup"), wprowadzający zastrzeżenie, że wysokość tej opłaty wyliczonej na zasadach określonych w umowie ubezpieczenia nie będzie mogła przekroczyć 5 % wartości umowy. Zawarcie aneksu zostało zaoferowane Powodowi przez Pozwaną w wykonaniu decyzji zobowiązującej Prezesa UOKiK nr RŁO-12/2015 z dnia 23 grudnia 2015 r. (dalej także: Decyzja, Decyzja zobowiązująca). W (...) umowa uległa rozwiązaniu. Realizacja wypłaty na rzecz Powoda wartości wykupu została potwierdzona pismem Pozwanej z dnia (...). Wartość jednostek umorzonych na dzień rozwiązania umowy wynosiła (...), z czego Powód otrzymał zwrot w kwocie (...) zł. Pozwana zatrzymała natomiast na swoją rzecz tytułem opłaty za wykup kwotę (...) zł. Pismem z dnia (...). Powód wezwał Pozwaną do zwrotu mu tej kwoty. Pozwana pismem z dnia (...) udzieliła Powodowi odpowiedzi na wezwanie do zapłaty, odmawiając spełnienia tego żądania.

Pozwem z dnia (...). Powód wniósł o zasądzenie na jego rzecz od Pozwanej kwoty zatrzymanej tytułem opłaty za wykup wraz z odsetkami w wysokości ustawowej za opóźnienie. Wyrokiem z dnia 21 grudnia 2016 r. (sygn. akt I C 3631/16) Sąd Rejonowy dla Warszawy-Mokotowa Wydział I Cywilny zasądził od Pozwanej na rzecz Powoda kwotę (...) zł wraz z odsetkami w wysokości ustawowej za opóźnienie od dnia (...) do dnia zapłaty oraz zwrot na rzecz Powoda kosztów procesu, zgodnie z żądaniami zawartymi w pozwie.

Sąd Rejonowy uznał, że powództwo zasługuje na uwzględnienie i w uzasadnieniu wyroku wskazał m.in., że:

- stan faktyczny sprawy nie jest sporny, a spór pomiędzy stronami zogniskowany jest na kwestii kwalifikacji postanowień OWU uprawniających Pozwaną do naliczenia oraz pobrania opłaty za wykup w związku z rozwiązaniem łączącej strony umowy ubezpieczenia na życie,
- w odniesieniu do kwestionowanych przez konsumenta postanowień spełnione są wszystkie przesłanki uznania ich za abuzywne,
- umowa została zawarta pomiędzy konsumentem i przedsiębiorcą przy wykorzystaniu wzorca, a kwestionowane przez konsumenta postanowienia umowy nie zostały z nim uzgodnione indywidualnie,
- świadczenie w postaci opłaty za wykup nie stanowi świadczenia głównego umowy łączącej strony procesu,
- postanowienia umowne zawarte w art. IX pkt 2 OWU w zw. z pkt 4 Tabeli Opłat i Limitów, dotyczące opłaty za całkowity wykup wartości polisy, spełniają przesłanki rażącego naruszenia interesów konsumenta oraz godzą w dobre obyczaje, a tym samym stanowią niedozwoloną klauzulę umowną w rozumieniu art. 385¹ § 1 kodeksu cywilnego,
- świadczenie pobrane przez Pozwaną od Powoda stanowi świadczenie nienależne, w rozumieniu art. 410 § 2 kodeksu cywilnego.

Od wyroku tego pismem z dnia (...). Pozwana wniosła apelację do Sądu Okręgowego w Warszawie, zaskarżając go w całości. W apelacji Pozwana podniosła m.in. że Sąd I Instancji:

- pominął okoliczność, że treść aneksu do umowy ubezpieczenia zawartej pomiędzy stronami została określona decyzją Prezesa UOKiK, co doprowadziło do błędnego uznania, że zapisy aneksu do umowy ubezpieczenia kształtują stosunek pomiędzy stronami umowy w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszający interesy konsumenta, a pobrana opłata za wykup stanowi opłatę rażąco wygórowaną, podczas gdy opłata ta została ustalona zgodnie z decyzją podmiotu zajmującego się ochroną praw konsumentów, a zatem nie można jej uznać za opłatę o takim charakterze,
- błędnie uznał, że postanowienia treści aneksu do umowy ubezpieczenia nie zostały uzgodnione indywidualnie, podczas gdy Powód podpisał aneks po uprzednim przedłożeniu mu pełnych informacji dotyczących zmiany postanowień objętych aneksem, w tym informacji o tym, ile będzie wynosić w świetle zmian dokonywanych aneksem kwota maksymalnej wysokości opłaty (...), co oznacza, że Powód zaakceptował indywidualnie ustalone warunki umowy.
- dokonał dowolnej, a nie swobodnej, oceny dowodów, polegającej na uznaniu, że pobranie przez pozwanego opłaty w wysokości (...) stanowi o tym, że opłata ta jest rażąco wygórowana, podczas gdy brak jest po temu przesłanek, bowiem wartość tej opłaty i sposób jej obliczenia została wskazana decyzją Prezesa UOKiK,
- błędnie uznał, że w sprawie mają zastosowanie wskazane postanowienia OWU, podczas gdy zastosowane powinny zostać postanowienia aneksu do umowy ubezpieczenia,
- błędnie uznał, że Pozwana pomniejszyła wartość wykupu o opłatę za wykup wartości polisy, podczas gdy Pozwana pobrała opłatę obliczaną na podstawie wartości umowy,

- błędnie uznał, że w sprawie mają zastosowanie przepisy dotyczące świadczenia nienależnego, podczas gdy nie mają one zastosowania.

W niniejszej sprawie Powód żąda zwrotu kwoty (...) zł wraz z odsetkami, opierając swoje powództwo na dwóch podstawach prawnych - na zarzucie, że postanowienia określające zasady naliczania i wysokość opłaty za wykup stanowią niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385(1) § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 380 ze zm., dalej także: k.c.), jak również, że stanowią one nieuczciwą praktykę rynkową w rozumieniu ustawy z dnia 23 sierpnia 2016 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 3 ze zm.).

W tym miejscu Prezes Urzędu wskazuje, że opinia wyrażona w niniejszym istotnym poglądzie stanowić będzie wyłącznie analizę treści zakwestionowanych postanowień w świetle art. 385(1) k.c., w tym wystąpienia możliwych skutków uznania ich za abuzywne. Prezes Urzędu podziela ocenę abuzywności zakwestionowanych postanowień dokonaną przez Sąd I Instancji. Opinia Prezesa Urzędu na ten temat również jest prezentowana w niniejszym wystąpieniu na potrzeby wyrażenia poglądu, czy pobranie przez Pozwaną opłaty za wykup w wysokości ustalonej zgodnie z Decyzją zobowiązaniową wyłącza niezgodność z prawem postanowień dotyczących wartości wykupu.

2. Treść postanowień Ogólnych Warunków Ubezpieczenia określających wartość wykupu

Zgodnie z postanowieniami „Ogólnych warunków ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi Generali OmniProfit ze składką regularną”, na podstawie których Powód zawarł umowę z Pozwaną wykup polisy polega na wypłacie ubezpieczającemu Wartości wykupu (art. IX ust. 1). Polisa ma wartość wykupu równą sumie wartości polisy i wartości dodatkowej pomniejszonej o opłatę za całkowity wykup wartości polisy oraz opłatę za całkowity wykup wartości dodatkowej. Wysokości powyższych opłat określone są w Tabeli Opłat i Limitów (art. IX ust. 2). Zgodnie z Tabelą Opłat i Limitów stosowaną do wzorca pn. „Ogólne warunki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi Generali OmniProfit ze składką regularną” kształtują się one następująco :

Opłata za całkowity wykup wartości polisy	
Rok polisy	% wartości polisy utworzonej ze składki regularnej należnej w pierwszych pięciu latach polisy
1	98
2	95
3	85
4	70
5	55
6	40
7	25
8	20
9	10
10	5
11 i następne	0

Opłata za częściowy wykup wartości polisy	
Rok polisy	% wypłaconej wartości polisy utworzonej ze składki regularnej należnej w pierwszych pięciu latach polisy
6	40
7	25
8	20
9	10
10	5
11 i następne	0
Opłata za całkowity wykup Wartości dodatkowej	9 zł
Opłata za częściowy wykup Wartości dodatkowej	9 zł

3. Decyzja Prezesa Urzędu z dnia 23 grudnia 2015 r. nr RŁO 12/2015

W związku z wydaniem przez Prezesa Urzędu wobec „Generali Życie” Towarzystwo Ubezpieczeń S.A. decyzji zobowiązującej zostało uprawdopodobnione stosowanie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów polegających m.in. na zastrzeganiu we wzorcach umów ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi opłat pobieranych w przypadku całkowitego lub częściowego wykupu wartości polisy ze środków zgromadzonych na rachunku, na którym ewidencjonowane są jednostki uczestnictwa nabyte za składki konsumenta, co może stanowić czyn nieuczciwej konkurencji w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2003 r., Nr 153, poz. 1503 ze zm.), a tym samym stanowić naruszenie art. 24 ust. 1 i ust. 2 pkt 3 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

Wśród umów, wobec których Pozwana zobowiązała się do stosowania wynikających z Decyzji nowych zasad wyliczania wartości wykupu znalazły się obowiązujące w dniu uprawomocnienia się decyzji umowy zawarte na podstawie wzorca „Ogólne warunki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi Generali OmniProfit ze składką regularną”. Decyzja została doręczona Generali w dniu 23 grudnia 2015 r. i uprawomocniła się w dniu 23 stycznia 2016 r. Zgodnie z treścią Decyzji Generali zobowiązane było przestać konsumentom będącym stronami umów ze składką regularną propozycję zawarcia aneksu do umowy wraz z komunikatem zawierającym informację o tym, że zawarcie aneksu do umowy nie wyłącza ani nie ogranicza uprawnień konsumenta do dochodzenia na drodze cywilnoprawnej dalej idących roszczeń dotyczących wysokości opłat pobieranych w przypadku całkowitego lub częściowego wykupu wartości polisy.

Celem wydania decyzji administracyjnej była ochrona interesu publicznego poprzez zapobieżenie uprawdopodobnionym naruszeniom zbiorowych interesów konsumentów i zmniejszenie negatywnych skutków stosowanej praktyki. **Wydanie przez Prezesa Urzędu Decyzji nie uniemożliwia konsumentom podjęcia odpowiednich kroków zmierzających do zabezpieczenia ich prywatnych interesów majątkowych z następujących względów.**

Po pierwsze, **wyrażenie przez Prezesa Urzędu zgody na przyjęcie zobowiązania Pozwanej do dobrowolnego zaniechania stosowania niedozwolonej praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów i usunięcia skutków tej praktyki, które doprowadziło do wydania decyzji Nr RŁO 12/2015 nie może być rozumiane jako przyzwolenie Prezesa Urzędu na zastąpienie skutków dotychczasowych praktyk skutkami wynikającymi z Decyzji.** Tego typu interpretacja byłaby sprzeczna z prawem. W tym miejscu należy wskazać, że Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stanął na stanowisku, że **organ orzeczniczy nie jest uprawniony do zmiany treści abuzywnych postanowień umownych.** W wyroku TSUE z dnia 14 czerwca 2012 r., sygn. akt C-618/10; Banco Español de Crédito SA vs Joaquín Calderón Camina, pkt 65 Trybunał stwierdził, iż tego rodzaju

uprawnienie przyczyniłoby się do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów. Problematyka ta została również szeroko omówiona przez Trybunał w wyroku z dnia 30 kwietnia 2014 r., sygn. akt C-26/13; Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai vs OTP Jelzálogbank Zrt, pkt 79, w której Trybunał wskazał, że „gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, uprawnienie takie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się bowiem do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ wciąż byłiby oni skłonni do stosowania rzeczonych warunków ze świadomością, że nawet gdyby miały one zostać unieważnione, to umowa może jednak zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób interes rzeczonych przedsiębiorców”. Cytowany powyżej fragment uzasadnienia wyroku TSUE z dnia 30 kwietnia 2014 r. sygn. akt C-26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai vs OTP Jelzálogbank Zrt, zwraca uwagę na fakt, że **klauzule abuzywne powinny wiązać się z odstrasającym dla przedsiębiorcy efektem, również kosztem interesów przedsiębiorców.** O tym, że przyjęcie odstraszącego efektu klauzul jest istotne, mówi również doktryna. Jak wskazuje J. Czabański „ustawodawca europejski, konstruując przepisy dyrektywy 93/13 celowo wprowadził przepis bezskuteczności nieuczciwych warunków umownych wobec konsumenta, z jednoczesnym obowiązkiem wykonywania umowy zgodnie z pozostałymi jej zapisami. Taki skutek może być oczywiście bardzo dotkliwy ekonomicznie dla przedsiębiorcy, który nigdy by nie chciał zawrzeć takiej umowy, gdyby wiedział, że nieuczciwy warunek zapewniający mu korzyści ekonomiczne zostanie z umowy wyeliminowany. Jednak skutek ten został celowo przewidziany przez ustawodawcę i ma wywierać odstraszący efekt na przedsiębiorców, którzy chcieliby stosować zakazane postanowienia. Jeżeli jedynym skutkiem miałyby być powrót do uczciwych warunków, to jest oczywiste, że przedsiębiorca nic by nie ryzykował stosując warunki nieuczciwe - co najwyżej w niektórych przypadkach - po kontroli sądowej - musiałby wrócić do warunków uczciwych. Ustawodawca europejski celowo więc wprowadził skutek bezskuteczności, tak aby pokazać przedsiębiorcy, że naruszanie interesów konsumenta może go dużo kosztować finansowo. Również i polska doktryna jednoznacznie przesądza o skutku w postaci bezskuteczności postanowienia i to bez względu na jego ekonomiczną doniosłość dla przedsiębiorcy” (tak: J. Czabański, Glosa do wyroku SN z 14 maja 2015 r., Palestra 1-2/2016).

Po drugie, możliwość dochodzenia przez konsumentów dalszych roszczeń przed sądami znajduje oparcie w orzecznictwie dotyczącym decyzji zobowiązujących Prezesa Urzędu. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 lipca 2008 r., sygn. III CZP 52/08 przesądził, że **decyzja zobowiązująca Prezesa Urzędu nie może stanowić prejudykatu** w sprawie wytoczonej przez konsumenta przeciwko przedsiębiorcy, wobec którego decyzja ta została wydana ze względu na to, że decyzja taka jedynie uprawdopodobnia stosowanie przez przedsiębiorcę bezprawnej praktyki. Stanowisko Sądu Najwyższego należy odnieść zarówno do postępowań prowadzonych przez Prezesa Urzędu w sprawach naruszenia zasad konkurencji, jak i naruszenia zbiorowych interesów konsumentów. Należy podkreślić jednocześnie, że stanowisko Sądu Najwyższego o braku prejudycjalnego charakteru decyzji zobowiązującej Prezesa Urzędu jest aprobowane w literaturze (por. glosy aprobujące A. Jurkowska-Gomułka, M. Sieradzka, R. Poździk - publikowane w LEX/el., a także D. Miąsik (w:) T. Skoczny (red.) Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów - komentarz, Warszawa 2009, s. 1059). Postępowanie przed Prezesem Urzędu zakończone wydaniem decyzji zobowiązującej ma zatem charakter autonomiczny względem postępowania cywilnego. Jak wskazał Sąd Najwyższy wynika to z tego, że: „inny jest przedmiot ochrony w postępowaniu administracyjnym «przed Prezesem UOKiK», a inny w postępowaniu przed sądem cywilnym”, „Odmiennosc celów realizowanych w ramach postępowania przed sądem oraz przed organami ochrony konkurencji i konsumentów skłania do wniosku, że postępowania

te powinny być od siebie niezależne, przynajmniej co do zasady. W szczególności fakt, że z punktu widzenia interesu publicznego korzystniejsze może być wydanie decyzji opartej na art.11a ustawy, niż ostateczne rozstrzygnięcie kwestii wystąpienia praktyk ograniczających konkurencję, nie powinien wyłączać możliwości ochrony interesu indywidualnego w postępowaniu przed sądem cywilnym.”. Oznacza to, że wydanie przez Prezesa Urzędu Decyzji nie stanowi formalnej przeszkody w dochodzeniu przez konsumentów roszczeń na drodze sądowej, ani też przeszkody w dokonaniu przez sąd samodzielnych ustaleń w zakresie postanowień dotyczących opłat pobieranych przez Pozwanego w przypadku rozwiązania przez konsumenta umowy. Przemawia za tym odmiennosc celów postępowania administracyjnego i sądowego oraz odmiennosc przedmiotu ochrony w obu postępowaniach.

Należy mieć jednocześnie na uwadze, że zgodnie z obowiązującym na dzień wydania decyzji stanem prawnym, zakwestionowane w niniejszej sprawie postanowienia nie mogły być w toku prowadzonego postępowania administracyjnego ocenione przez Prezesa Urzędu w świetle art. 385(1) § 1 k.c. Abstrakcyjna kontrola wzorców umownych do dnia 16 kwietnia 2016 r. przeprowadzana była przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Badanie abuzywności postanowień stosowanych przez Pozwanego jest jednakże obowiązkiem sądu rozstrzygającego indywidualny spór między konsumentem a przedsiębiorcą. W piśmiennictwie przyjęte jest, że ochrona konsumenta przed klauzulami niedozwolonymi w umowach i wzorcach umownych jest skuteczna *ex lege*, a zatem można dokonać ustaleń w tym przedmiocie także z urzędu (tak: A. Olejniczak, Komentarz do art. 385/1/ k.c. (w:) A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania - część ogólna, LEX 2014 r., tak samo A. Rzetecka-Gil, Komentarz do art. 385/1/ k.c. (w:) Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania - część ogólna, LEX/el. 2011 r., która wskazuje, że sankcja bezskuteczności niedozwolonej klauzuli następuje *ipso iure*, nie ma zatem konieczności wytaczania jakiegokolwiek powództwa ustalającego w tym względzie). Obowiązek badania przez sąd z urzędu abuzywności postanowień umownych wynika ponadto z orzecznictwa TSUE, który wskazał, że „sąd krajowy jest zobowiązany z urzędu do zbadania nieuczciwego charakteru warunku umownego, o ile dysponuje niezbędnymi w tym celu informacjami co do okoliczności prawnych i faktycznych. W przypadku, gdy sąd krajowy uzna dany warunek umowy za nieuczciwy - nie stosuje go, chyba że konsument się temu sprzeciwi” (wyrok TSUE z dnia 4 czerwca 2009 r., sygn. akt C-243/08, Pannon GSM Zrt. Vs Erzsébet Sustikné Gyórfi, pkt 33-35).

W związku z powyższym, Prezes Urzędu, mając na uwadze możliwość działania w granicach interesu publicznego, uznał za właściwe przedstawienie w niniejszym stanowisku oceny, czy postanowienia określające możliwość pobrania opłaty w związku z rozwiązaniem umowy przed upływem wskazanego terminu w oparciu o zasady przewidziane w „Ogólnych warunkach ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi Generali OmniProfit ze składką regularną”, mogą stanowić niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385(1) § 1 k.c. Zdaniem Prezesa Urzędu ustalenie abuzywnego charakteru zakwestionowanych postanowień ma znaczenie dla wydania istotnego poglądu.

4. Stan prawny

4.1. Niedozwolone postanowienie umowne

Zgodnie z art. 385 (1) § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

Z kolei stosownie do treści przepisu art. 385 (1) § 2 k.c., jeżeli postanowienie umowy zgodnie z § 1 nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie.

Możliwość uznania postanowienia za niedozwolone zależna jest zatem od łącznego spełnienia następujących przesłanek:

1. postanowienie jest stosowane przez przedsiębiorcę wobec konsumentów,
2. postanowienie nie zostało indywidualnie uzgodnione,
3. postanowienie kształtuje prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami,
4. postanowienie narusza w sposób rażąco interesy konsumenta,
5. postanowienie nie dotyczy sformułowanych w sposób jednoznaczny głównych świadczeń stron.

4.2. Charakter umowy

Umowa ubezpieczenia z ufk nie posiada swojej definicji ustawowej. Nie została uregulowana w kodeksie cywilnym, który to w księdze trzeciej zawiera przepisy dotyczące umowy ubezpieczenia. Zgodnie z art. 805 § 1 k.c. „Przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę”. Można więc przyjąć, że w tej pojemnej, ogólnej definicji zawiera się także umowa ubezpieczenia z ufk, gdyż przewiduje po stronie ubezpieczającego obowiązek zapłaty składki oraz ochronę w przypadku zajścia określonego zdarzenia, jakim jest zgon lub dożycie określonego wieku.

Postanowienia dotyczące umowy ubezpieczenia z ufk znajdują się w ustawie z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2015 r. poz. 1884 ze zm.). W załączniku do ww. ustawy zawierającym podział ubezpieczeń, w dziale I dotyczącym ubezpieczeń na życie zostało wymienione „ubezpieczenia na życie, jeżeli są związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym”. Powyższe przyporządkowanie może sugerować, że z woli ustawodawcy, analizowana umowa jest podtypem ubezpieczenia na życie. Umowę ubezpieczenia z ufk wyróżnia dualizm regulacji. Najprościej można stwierdzić, że składa się ona z dwóch „części”: ochronnej, która zabezpiecza pokrycie kosztów ryzyka ubezpieczeniowego oraz z „części” *stricte* inwestycyjnej. Jest to bezpośrednia konsekwencja powiązania umowy z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Został on zdefiniowany w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej jako wydzielony fundusz aktywów, stanowiący rezerwę tworzoną ze składek ubezpieczeniowych, inwestowanych w sposób określony w umowie ubezpieczenia (art. 3 ust. 1 pkt 50 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej). Udziały w funduszu kapitałowym są reprezentowane przez jednostki uczestnictwa nabywane za składki. Celem funkcjonowania ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego jest gromadzenie i inwestowanie środków finansowych przez nabywanie jednostek odpowiednich funduszy ze środków pochodzących ze składek.

4.3. Raporty Rzecznika Finansowego

Pogląd na temat charakteru prawnego umowy ubezpieczenia z ufk jest od kilku lat prezentowany i aktualizowany przez Rzecznika Finansowego. Wnioski z analiz przeprowadzonych przez Rzecznika Finansowego zawarto w dwóch raportach w sprawie ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi („Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Raport Rzecznika Ubezpieczonych” opublikowany w grudniu 2012 r. i „Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Raport Rzecznika Finansowego część II” opublikowany w marcu 2016 r.).W

ww. Raportach przedstawiono ponadto wyniki dotychczasowych sporów sądowych, których przedmiotem jest wykonywania umów ubezpieczenia z ufk, analizę kosztów początkowych w ujęciu faktycznym i prawnym oraz podsumowanie zmian legislacyjnych.

W Raporcie z 2016 r. Rzecznik Finansowy zwraca m.in. uwagę na to, że przepisy prawa poświęcone umowie ubezpieczenia na życie nie dają podstawy do obciążenia ubezpieczającego, który umowę wypowiada, żadnymi opłatami. Przepis art. 830 §1 k.c. stanowi, iż „przy ubezpieczeniu osobowym ubezpieczający może wypowiedzieć umowę w każdym czasie z zachowaniem terminu określonego w umowie lub ogólnych warunkach ubezpieczenia, a w razie jego braku - ze skutkiem natychmiastowym”. W przywołanej regulacji brak jest zastrzeżenia co do obowiązku zwrotu wydatków, które druga strona umowy poniosła w związku z należytych wykonywaniem umowy. Tym samym więc, mając na uwadze zasadę racjonalności ustawodawcy, należy przyjmować, że brak zastrzeżenia obowiązku zwrotu wydatków jest celowy i zamierzony, albowiem jedynym wynagrodzeniem, którego ubezpieczyciel może żądać od ubezpieczającego, jest składka z tytułu świadczonej ochrony ubezpieczeniowej (art. 805 § 1 k.c.), względnie opłaty szczegółowo określone w ogólnych warunkach ubezpieczenia. Tym samym ustawodawca nie przewidział uprawnienia ubezpieczyciela do domagania się od ubezpieczającego wynagrodzenia (ponad uzasadnioną marżę wkalkulowaną w składkę ubezpieczeniową), czy też - co więcej - odszkodowania za wypowiedzenie umowy przed założeniem przez ubezpieczyciela okresem jej obowiązywania.”¹. Zastrzeżenie przez zakład ubezpieczeń opłat w wypadku wypowiedzenia przez konsumenta umowy, które stanowiłyby wynagrodzenie, pokrycie wydatków zakładu ubezpieczeń poniesionych przy zawarciu umowy lub odszkodowanie z tytułu przedwczesnego rozwiązania umowy nie znajduje oparcia w ogólnych przepisach prawa dotyczących umowy ubezpieczenia. W konsekwencji, w ocenie Rzecznika Finansowego postanowienia umowy przewidujące opłaty z tytułu wypowiedzenia umowy mogą być uznane za sprzeczne z prawem.

4.4 Rozwiązanie umowy ubezpieczenia z ufk - mechanizm pobierania opłat w związku z rozwiązaniem umowy

Umowy ubezpieczenia z ufk mogą być rozwiązywane przez konsumentów. Jednak w takiej sytuacji przedsiębiorcy stosują różnego rodzaju opłaty określające zatrzymywane wartości, czy też podają metodę wyliczenia wartości, która zostanie wypłacona konsumentom. Stosowane są różnego rodzaju nazwy i sposoby wyliczenia wartości, które w efekcie określają jaką kwotę zatrzyma przedsiębiorca. Najczęściej wielkości te są definiowane w tabelach opłat stanowiących załącznik do warunków ubezpieczenia. Opłata likwidacyjna wyrażana jest w różny sposób m.in. jako procent wartości częściowej lub całkowitej wartości kwoty wypłacanej z rachunku ubezpieczającego. Kluczowym aspektem jest wysokość przedmiotowej opłaty - w przypadku rozwiązania umowy w pierwszych latach trwania okresu odpowiedzialności, pobieranych jest nawet od 100% do 80% zgromadzonych na rachunku środków. W przypadku ocenianej umowy przedsiębiorca zastrzegł w Ogólnych Warunkach Ubezpieczenia mechanizm pobierania opłaty stanowiącej określony procent wartości polisy utworzonej ze składki regularnej należnej w pierwszych pięciu latach polisy. Stosowanie tego rodzaju mechanizmu skutkuje obniżeniem wypłacanej konsumentom wartości. Zasada stosowania tego rodzaju mechanizmu została opisana w dalszej części dokumentu.

¹ Tak Rzecznik Finansowy w raporcie pt. “Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym” Część II, Warszawa, marzec 2016 r., s.29 - raport dostępny na <https://rf.gov.pl/>

Postanowienia dotyczące opłat pobieranych w związku z rozwiązaniem umowy wpisane do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone:

Przedmiotem rozważań Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów była ocena zgodności z art. 385(1) § 1 k.c. postanowień dotyczących wysokości opłat likwidacyjnych.

Klauzula nr 2161

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 14 maja 2010 r. (sygn. akt VI ACa 1175/09), po rozpoznaniu apelacji od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie, Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 29 czerwca 2009 r. (sygn. akt XVII AmC 274/09), uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez UNIQA Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„Opłata likwidacyjna (koszt wykupu środków zgromadzonych na ORJU składek regularnych) - przy dokonaniu całkowitego lub częściowego wykupu certyfikatu ubezpieczeniowego - 100% jeżeli składki regularne były łącznie opłacane krócej niż 1 rok”.

W uzasadnieniu wyroku Sąd stwierdził, że *„w istocie ubezpieczyciel przewidział tu dla ubezpieczonego swoistą sankcję za rezygnację z dalszego kontynuowania umowy bez powiązania jej z realnie poniesionymi wydatkami, w przypadku zawarcia ubezpieczenia na rzecz konkretnej osoby, przy czym ma owo zastrzeżenie charakter uniwersalny, tzn. jest całkowicie niezależne od wartości posiadanych przez ubezpieczonego jednostek uczestnictwa. Tak sformułowane postanowienie narusza dobre obyczaje, gdyż sankcjonuje przejście przez ubezpieczyciela całości wykupionych środków w całkowitym oderwaniu od skali poniesionych przez ten podmiot wydatków. Nie wystarcza tu ogólnikowe powołanie się na rzekomo powszechnie znany fakt, że koszt wykupu alokowanych środków jest w pierwszych latach trwania umowy ubezpieczenia wyższy niż w następnych z uwagi na wyższe opłaty manipulacyjne. Nie stanowi też dostatecznego usprawiedliwienia dla stosowania tak rygorystycznego automatyzmu okoliczność, że umowy ubezpieczenia na życie mają ze swej natury długoterminowy charakter”.*

Klauzula nr 3834

Sąd Apelacyjny w Warszawie wyrokiem z dnia 26 czerwca 2012 r. (sygn. akt VI ACa 87/12), po rozpoznaniu apelacji od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 7 listopada 2011 r. (sygn. akt XVII AmC 1704/09), uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez AEGON Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„Opłata likwidacyjna jest pobierana w wysokości wskazanej w tabeli poniższej: Rok Polisowy, w którym jest pobierana Wysokość opłaty likwidacyjnej opłata likwidacyjna od środków stanowiąca procent środków wypłacanych z Subkonta Składek Regularnych

1. - 99%
2. - 99%
3. - 80%
4. - 70%
5. - 60%
6. - 50%
7. - 40%
8. - 30%
9. - 20%
10. - 10%”.

W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny stwierdził, że „Nie stanowi też dostatecznego usprawiedliwienia dla stosowania tak rygorystycznego automatyzmu okoliczność, że umowy ubezpieczenia na życie mają ze swej natury długoterminowy charakter. Znaczna część kosztów funkcjonowania pozwanej oraz jej ryzyko jest bowiem pokrywane przez konsumenta w ramach szeregu innych opłat pobieranych przez pozwaną (...), takich jak opłata wstępna, opłata za zarządzanie, czy opłata administracyjna. Wysokość opłaty likwidacyjnej powinna być uzależniona jedynie od kosztów jakie pozwana ponosi w związku z wygaśnięciem umowy ubezpieczenia i wykupem Jednostek Uczestnictwa. Tymczasem (...), przy określeniu wysokości tej opłaty strona pozwana bierze pod uwagę wszystkie koszty jej działalności, w większości już pokryte przez ubezpieczonego w ramach innych opłat”.

Klauzula nr 4632

Sąd Okręgowy w Warszawie - Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wyrokiem z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie sygn. akt XVII AmC 974/10 uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez AEGON Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy o następującej treści:

„Opłata likwidacyjna pobierana z Subkonta Składek regularnych, poprzez umorzenie Jednostek Uczestnictwa, przed Całkowitą Wypłatą, w razie wygaśnięcia Umowy Ubezpieczenia [...] oraz tej części Częściowej Wyплаты z Subkonta Składek regularnych, która powoduje, że Wartość Subkonta Składek Regularnych staje się niższa od kwoty odpowiadającej Statusowi Polisy Opłaconej przed wskazaną poniżej Rocznicą Polisy, w następującej wysokości:

- od dnia poprzedzającego 1. Rocznicę Polisy - 100,0%*
- od 2. Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 3. Rocznicę Polisy - 80,0%*
- od 3 Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 4 Rocznicę Polisy - 70,0%*
- od 4. Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 5 Rocznicę Polisy - 60,0%*
- od 5. Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 6 Rocznicę Polisy - 50,0%*
- od 6. Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 7. Rocznicę Polisy - 40,0%*
- od 7. Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 8. Rocznicę Polisy - 30,0%*
- od 8 Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 9. Rocznicę Polisy - 20,0%*
- od 9. Rocznicę Polisy do dnia poprzedzającego 10. Rocznicę Polisy - 10,0%*
- od 10. Rocznicę Polisy - 0%”.*

Jak argumentował Sąd, „postanowienia umowne wzorca stosowanego przez pozwanego, w sposób nieusprawiedliwiony nakładają na konsumenta obowiązek płacenia opłaty likwidacyjnej bez możliwości określenia jakie świadczenie wzajemne ze strony pozwanej mu się należy. Konsument nie ma zatem możliwości stwierdzenia, czy jego świadczenie jest ekwiwalentne i uzasadnione”.

Klauzula nr 5608

Sąd Okręgowy w Warszawie w wyroku z dnia 9 stycznia 2012 r. (sygn. akt XVII AmC 355/11) uznał za niedozwolone i zakazał stosowania przez Nordea Polska Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie S.A. w obrocie z konsumentami postanowienia wzorca umowy - ogólnych warunków ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, dotyczącego pobierania przez pozwanego, w razie wypowiedzenia umowy, opłaty likwidacyjnej za realizację wykupu jednostek funduszu zgromadzonych na rachunku podstawowym ubezpieczonego w następującej wysokości:

„w I Roku Polisowym - 100%, w II Roku Polisowym - 100%, w III Roku Polisowym - 70%, IV Roku Polisowym - 60 %, V Roku Polisowym - 50 %, VI Roku Polisowym - 40%, VII Roku

Polisowym - 30%, VIII Roku Polisowym - 20%, IX Roku Polisowym - 10%, X Roku Polisowym - 5%”.

W ocenie Sądu „postanowienie umowne przewidujące obowiązek spełnienia przez konsumenta na rzecz oferenta świadczenia, bez określenia jego charakteru lub ewentualnego świadczenia wzajemnego jest sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interes konsumentów. (...) objęte pozwem postanowienie wzorca stosowanego przez pozwaną, zdaniem Sądu, w sposób nieusprawiedliwiony nakłada na konsumenta obowiązek płacenia opłaty likwidacyjnej bez możliwości określenia jakie świadczenie wzajemne ze strony pozwanej mu się należy. Konsument nie ma zatem możliwości stwierdzenia, czy jego świadczenie jest ekwiwalentne i uzasadnione. Godzi to w zasadę równowagi kontraktowej stron, uniemożliwiając konsumentowi ochronę jego praw. Pozwana dysponuje natomiast prostym mechanizmem naliczania tej opłaty i fizycznego jej pobierania w drodze potrąceń”.

5. Stanowisko Prezesa Urzędu

5.1 Niedozwolony charakter postanowień umownych określających możliwość pobierania przez przedsiębiorcę opłat w związku z rozwiązaniem umowy ubezpieczenia z ufk

Analiza treści postanowień „Ogólnych warunków ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi Generali OmniProfit ze składką regularną”, które dotyczą zasad pobierania oraz ustalania opłat związanych z rozwiązaniem umowy prowadzi do jednoznacznej konkluzji, że spełniają one przesłanki uznania za niedozwolone postanowienie umowne, stosownie do przepisu art. 385(1) § 1 k.c. Ocena Prezesa UOKiK w tym zakresie pokrywa się z oceną dokonaną przez Sąd I. Instancji.

a) Relacja przedsiębiorca - konsument

W niniejszej sprawie nie ulega wątpliwości, że analizowane postanowienia dotyczą umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem. Stronami czynności prawnej są zakład ubezpieczeń oraz konsument. Jednocześnie na podstawie pism procesowych Powoda i Pozwanego można przyjąć, że status Powoda jako konsumenta wydaje się w niniejszej sprawie niekwestionowany.

b) Brak indywidualnego uzgodnienia postanowień umownych

Przepis art. 385(1) § 3 k.c. nakazuje uznać za nieuzgodnione indywidualnie „te postanowienia umowy, na których treść konsument nie miał rzeczywistego wpływu. W szczególności odnosi się to do postanowień umowy przejętych z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta”. Dokonanie oceny, czy postanowienie było indywidualnie negocjowane wymaga zatem zbadania okoliczności związanych z procesem kontraktowania. Jeśli przy zawieraniu umowy postanowienia nie były między stronami negocjowane, zostały przez przedsiębiorcę ustalone jednostronnie i konsument nie miał rzeczywistego wpływu na ich treść, to należy uznać, że nie były indywidualnie uzgodnione. Taka sytuacja ma miejsce najczęściej wtedy, gdy przedsiębiorca w obrocie z konsumentami posługuje się odgórnie ustalonymi wzorcami umowy (wtedy postanowienie jest zawarte we wzorcu umowy), ale może też mieć miejsce wtedy, gdy postanowienie zostaje przejęte do umowy z wzorca umownego (jest narzucone).

Nie ulega wątpliwości, że przedmiotowa umowa stanowi przykład tzw. umowy adhezyjnej, czyli takiej, w której warunki umowne określone są jednostronnie przez przedsiębiorcę. Konsumentowi pozostaje jedynie podjęcie decyzji, czy do umowy przystąpić. Przy zawieraniu umów z konsumentami Pozwana posługuje się opracowanym

przez siebie wzorcem umownym, dlatego możliwości negocjacyjne osoby przystępującej do umowy są ograniczone lub wręcz ich nie ma. Złożenie wniosku o zawarcie umowy ubezpieczenia nie może być uznane za tożsame z indywidualnym uzgodnieniem treści postanowień określających wysokość oraz możliwość pobrania opłaty związanej z rozwiązaniem umowy.

Zgodnie z art. 385(1) § 4 k.c. ciężar dowodu, że postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, spoczywa na tym, kto się na to powołuje, co w praktyce oznacza konieczność udowodnienia tej przesłanki przez przedsiębiorcę.

c) Kwestionowane postanowienia nie określają głównego świadczenia stron

W świetle art. 385(1) § 1 k.c. nie można uznać za niedozwolone tych postanowień umowy, które określają główne świadczenia stron, chyba, że nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Analiza kwestionowanego postanowienia wymaga więc oceny, czy postanowienia określające sposób pobierania oraz wysokość opłat zatrzymywanych przez Pozwaną w sytuacji przedterminowego rozwiązania umowy, można uznać za główne świadczenie stron.

Zdaniem Prezesa Urzędu postanowienia określające zasady ustalania opłaty pobieranej w przypadku wykupu całkowitego albo częściowego nie są postanowieniami określającymi główne świadczenie stron.

Wskazać należy, że art. 385(1) § 1 k.c. ustanawia wyjątek od zasady kontroli treści nieuczciwych warunków, w związku z czym powinien on ulegać wykładni zawężającej, o czym wypowiedział się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie Matei vs S.C. Volksbank Romania SA, sygn. akt C-143/13, p. 49). Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazał również, że w przypadku wystąpienia trudności w prawidłowym zdefiniowaniu świadczenia głównego, wszelkie wątpliwości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta (Jean-Claude Van Hove vs CNP Assurances SA, sygn. akt C-96/14, p. 49).

Jak przytoczono we wcześniejszej części niniejszego poglądu, w niniejszej umowie głównym świadczeniem stron jest dokonanie wpłaty składki przez ubezpieczonego i wypłata świadczenia w przypadku wystąpienia zdarzenia ubezpieczonego przez Pozwaną. Zdarzeniem ubezpieczeniowym, w sytuacji wystąpienia którego następuje wypłata świadczenia, jest śmierć ubezpieczonego w okresie objętym ochroną ubezpieczeniową, natomiast świadczenie ubezpieczeniowe stanowi suma ubezpieczenia powiększona o wartość dodatkową, o ile taka wartość dodatkowa zaistnieje (Art. III ust. 2 i 3, Art. XV ust. 1 OWU). **Tym samym, tylko postanowienia określające wysokość składki oraz wartości jakie zostaną wypłacone w sytuacji zajścia tych zdarzeń, mogą zostać uznane za określające główne świadczenia stron.**

Zgodnie z powyższym stanowiskiem spór dotyczący wartości wypłaconej w innych okolicznościach niż wystąpienie zdarzenia ubezpieczeniowego nie może być uznany za spór dotyczący świadczenia głównego. Jak słusznie wskazał Sąd Okręgowy w Łodzi w wyroku z dnia 19 marca 2015 r., sygn. akt III Ca 1539/14, regulacja dotycząca skutków rozwiązania umowy przed czasem, nie ma charakteru konstytutywnego dla tej umowy. Określenie zasad dotyczących ponoszenia opłat za rozwiązanie umowy przed czasem pozostaje bez wpływu na charakter umowy czy skuteczność jej zawarcia.

Ponadto, uznanie postanowień określających wysokość oraz obowiązek ponoszenia opłat pobieranych w związku z rozwiązaniem w poszczególnych latach umowy ubezpieczenia z ufk za postanowienia określające główne świadczenia stron, oznaczałoby, że konsument zawiera taką umowę w celu jej przedwczesnego rozwiązania pomimo ryzyka poniesienia kosztów takiego rozwiązania, w tym prawdopodobieństwa utraty całości dokonanych wpłat.

O niemożności uznania wartości wypłacanej w sytuacji rozwiązania umowy za główne świadczenie stron świadczą również zmiany legislacyjne wynikające z ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Powyższa ustawa posługuje się dwoma odrębnymi sformułowaniami - „świadczeniem z umowy ubezpieczenia oraz „wartością wykupu”, w związku z czym - zgodnie z wykładnią językową - należy oba pojęcia rozumieć odrębnie.

W tym miejscu warto wskazać, że szczegółową analizę, zgodnie z którą nie można za świadczenie główne uznać wartości wypłacanej po potrąceniu z wartości polisy określonych opłat z tytułu likwidacji funduszy oraz dokonania wykupu, zawarł również Rzecznik Finansowy w istotnym poglądzie z dnia 17 listopada 2015 r. przedstawionym Sądowi Najwyższemu w sprawie o sygnaturze III CZP 87/15.²

d) Sprzeczność z dobrymi obyczajami oraz rażące naruszenie interesów konsumenta

Jako dobre obyczaje należy rozumieć normy postępowania niesprzeczne z etyką, moralnością czy społecznymi obyczajami. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2005 r. (sygn. akt I CK 832/04) wskazano, że za sprzeczne z dobrymi obyczajami należy uznać wprowadzenie klauzul godzących w równowagę kontraktową, zaś „rażące naruszenie interesów konsumenta” polega na nieusprawiedliwionej dysproporcji praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta w określonym stosunku umownym.

W niniejszej sprawie brak równowagi kontraktowej stron wyrażający się w możliwości arbitralnego decydowania przez Pozwaną o zatrzymaniu przez nią całości lub części wartości rachunku w związku z rozwiązaniem umowy ubezpieczenia z ufk przed upływem okresu, wskazanego w OWU, świadczy o jego sprzeczności z dobrymi obyczajami. Rażące naruszenie interesów konsumenta przejawia się natomiast w daleko idącej dysproporcji praw i obowiązków stron umowy na niekorzyść konsumenta.

Za sprzeczne z dobrymi obyczajami należy uznać takie ukształtowanie stosunku prawnego z konsumentem, który w wyniku rozwiązania umowy traci znaczną część ze zgromadzonych na rachunku środków. Nieuzasadnione jest bowiem obciążanie konsumenta wygórowanymi kosztami, niezwiązanymi z rzeczywistymi kosztami ponoszonymi przez przedsiębiorcę w tym zakresie. Zdaniem Prezesa Urzędu wysokości zatrzymywanej przez Pozwaną kwoty nie tłumaczy konieczność rozliczenia kosztów takich jak prowizje dla pośredników, koszty wystawienia polis czy reklamy i promocji produktów ubezpieczeniowych. Mechanizm naliczania kosztów związanych w rozwiązaniem polisy jest bowiem taki sam bez względu, przykładowo, na wysokość wpłacanych składek. Uzasadnieniem takiego mechanizmu nie jest również założenie długotrwałego stosunku prawnego, który, jak wskazuje Pozwana, służy tak naprawdę jedynie amortyzacji kosztów akwizycji. Ponadto, zapewnienie pośrednikowi wysokiego wynagrodzenia powoduje, że są oni bardzo zmotywowani do doprowadzania do zawierania umów z konsumentami, nawet tymi, którzy nie są zainteresowani wieloletnim opłacaniem składek. Natomiast dla Pozwanej nie wiąże się z tym żadne ryzyko, gdyż dzięki ukształtowaniu sposobu wyliczenia wartości wykupu konieczność pokrycia tego kosztu przerzuca na konsumenta. Podsumowując, fakt, że Pozwana faktycznie poniosła koszty związane z wypłatą pośrednikowi prowizji, nie powinien usprawiedliwiać przerzucenia odpowiedzialności za poniesienie tych kosztów na konsumenta.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że Pozwana w trakcie trwania ochrony ubezpieczeniowej, pobiera szereg innych opłat związanych z wykonywaniem umowy, w szczególności: opłatę administracyjną i opłatę za zarządzanie, które powinny kompensować koszty wykonywania umowy. Istotny jest przy tym sposób pobierania tych opłat. Co do zasady są one pobierane miesięcznie poprzez dokonanie odpisu odpowiedniej

² Pogląd dostępny na http://rf.gov.pl/pdf/poglad_SN_ufk_18.11.2015.pdf/.

liczby jednostek zewidencjonowanych na rachunku. W konsekwencji, z każdym miesiącem zmniejsza się liczba jednostek uczestnictwa posiadanych przez konsumenta. Można więc stwierdzić, że Pozwana określiła wartość opłat i składek w taki sposób, by zapewnić sobie środki na pokrycie powstałych kosztów z tytułu zawarcia umowy w sytuacji, gdy konsument rozwiąże umowę przed określonym w OWU terminem.

W tym miejscu przywołać należy orzeczenia, w których sądy stwierdzają, że mobilizacja i zachęcanie klientów do kontynuowania umowy w dłuższym horyzoncie czasowym nie może polegać na sankcjonowaniu, w przypadku wypowiedzenia przez nich umowy, utratą znacznej części wpłaconych środków finansowych (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2012 r., sygn. akt VI ACa 458/12; wyrok Sądu Okręgowego w Nowym Sączu z dnia 24 maja 2016 r., sygn. akt III Ca 166/16). Ustalenie przez Pozwaną wysokich kosztów rezygnacji z kontynuowania umowy może sprawić, że właśnie przez ryzyko utraty znacznej części zgromadzonych oszczędności może skłaniać konsumenta do dalszego opłacania składek, a w konsekwencji, ograniczać jego uprawnienie do wypowiedzenia umowy. Jednostki uczestnictwa ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego nabywane za wpłacone składki mają charakter inwestycyjny. Konsument ma możliwość śledzenia ich ceny, a więc wartości rachunku. W wyniku obserwacji zachodzących zmian w funduszach konsument może uznać, że nie ma możliwości osiągnięcia zysku, a wręcz należy przewidywać poniesienie straty i w związku z tym może on podjąć decyzję o rozwiązaniu umowy i wypłacie wartości rachunku - jednakże sposób obliczania wartości wykupu może skutecznie zniechęcać do tego. Koszty jakie musiałby ponieść z tytułu potrąceń są na tyle duże, że w sposób znaczny obniżyłoby to wypłatę, co mogłoby zostać uznane za nieopłacalne (w pierwszym roku opłata za wykup została ustalona w wysokości 98 % wartości polisy utworzonej ze składki regularnej, czyli jej pobranie wiązałoby się z utratą przez klienta prawie całości wpłaconych środków). W efekcie tego konsument podejmie decyzję zupełnie inną, niż gdyby nie było pobieranych tak wysokich opłat. Należy zauważyć, że gdyby nie były potrącane tak wysokie wartości z tytułu rozwiązania, konsument miałby możliwość dokonania oceny skutków jakie wynikają z realizacji umów i podjęcia racjonalnej decyzji o wycofaniu środków z ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego.

Ponadto, w niniejszej sprawie konsument nie ma możliwości zweryfikowania, dlaczego opłata z tytułu wykupu w poszczególnych latach trwania umowy została określa w takiej, a nie w innej wysokości. Stawki opłaty zostały arbitralnie narzucone przez Pozwaną. Konsument nie wie więc również, czy środki zostały zatrzymane przez Pozwaną w wysokości ekwiwalentnej i uzasadnionej, nie może zweryfikować wysokości pobranej opłaty.

Za sprzeczny z dobrymi obyczajami należy uznać również sam mechanizm ustalania wartości wykupu, który zabezpiecza jedynie interes przedsiębiorcy. Pozwana bowiem, po rozwiązaniu umowy, w sposób automatyczny potrąca na swoją rzecz część wartości rachunku. Oznacza to, że przedsiębiorca dysponuje narzędziami, które zapewniają mu dokonanie potrąceń w wysokości go satysfakcjonującej. Konsument nie jest o tym w żaden sposób informowany przed dokonaniem wypłaty czy wzywany do uiszczenia odpowiedniej kwoty, przez co nieraz o pobraniu opłaty czy pomniejszeniu wartości wykupu dowiaduje się on dopiero po fakcie ich dokonania. Prosty mechanizm potrąceń jest więc wygodny dla Pozwanej i jednocześnie uniemożliwia konsumentowi zareagowanie na tę praktykę.

O sprzeczności z dobrymi obyczajami postanowień zawartych w umowie, Prezes Urzędu wypowiadał się już w Decyzji zobowiązującej wydanej wobec Pozwanej. W przedmiotowej Decyzji dobre obyczaje zostały zdefiniowane jako nakaz kształtowania takich warunków umownych, które w nadmierny sposób nie uprzywilejowywałyby tylko jednej, silniejszej strony zobowiązania, czyli przedsiębiorcy. Zdaniem Prezesa Urzędu Generali powinna tak przygotować warunki kontraktu, aby rozkład ciężaru i ryzyka związanego z wykonywaniem umowy nie był istotnie zniekształcony na niekorzyść konsumenta. Konsument ma prawo

wymagać, aby konstrukcja produktu dopasowana była do jego potrzeb i wymagań, a w przypadku, gdy tak nie jest, powinien mieć możliwość jej wypowiedzenia.

Rażące naruszenie interesu konsumenta przejawia się w wykorzystaniu jego słabszej pozycji w analizowanym stosunku umownym. Zakwestionowane postanowienia nie uwzględniały i nie zabezpieczały interesu konsumenta, co prowadziło do ukształtowania stosunku zobowiązaniowego w sposób nierównorzędny i rażąco dla niego niekorzystny. To na konsumenta został przerzucony ciężar finansowy zawartej umowy, prowadząc do uprzywilejowanej pozycji zakładu ubezpieczeń względem konsumenta.

5.2. Skutki stosowania niedozwolonego postanowienia umownego

a) Niezwiązanie stron abuzywnymi postanowieniami umownymi

Regulacja przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych, a zwłaszcza art. 385(1) k.c., nie pozostawia wątpliwości, że **postanowienia dotknięte abuzywnością „nie wiążą konsumenta”**. Należy stwierdzić, że dane postanowienie **przestaje wiązać już w chwili zawarcia umowy**. Oznacza to, że postanowienie takie nie stanowi elementu treści stosunku prawnego i nie może być uwzględniane przy rozpoznawaniu spraw związanych z jego realizacją. Podstawowe zatem znaczenie dla urzeczywistnienia przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych oraz uchronienia konsumentów przed skutkami ich stosowania ma poziom świadomości organów stosujących prawo (tak: M. Skory, Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta, LEX 50185).

Zgodnie z poglądem wyrażonym powszechnie w doktrynie (A. Olejniczak, Komentarz do art. 385(1) Kodeksu cywilnego, 2014 r.; M. Namysłowska, T. Skoczny, Ekspertyza naukowa: Możliwość i sposoby eliminacji z obrotu prawnego postanowień umownych uznanych przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów za abuzywne, Warszawa 2015 r.), orzeczenie sądu, który stwierdza niedozwolony charakter postanowienia umownego, ma charakter **deklaratywny**, zarówno wówczas, gdy sąd orzeka w ramach kontroli incydentalnej, jak i wtedy, gdy dokonuje kontroli abstrakcyjnej. Orzeczenia sądowe deklaratoryjne potwierdzają istnienie prawa lub obowiązku (Z. Banaszczyk, Rozdział XII. Stosunek cywilnoprawny [w:] Prawo cywilne - część ogólna pod red. M. Safjana, wyd. Beck, Warszawa 2007, s. 898). Zgodnie z opinią ugruntowaną w doktrynie, orzeczenie o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone ma jedynie charakter deklaratoryjny, zaś analizowane postanowienie wzorca jest bezskuteczne *ex tunc* (M. Namysłowska, T. Skoczny, Ekspertyza naukowa: Możliwość i..., *op cit*). Powyższe potwierdza, że **niedozwolone postanowienia umowne są bezskuteczne w stosunku do konsumentów od początku zawarcia umowy**.

b) Brak wpływu okoliczności wykonywania umowy oraz zmian umowy na ocenę abuzywności

Dla dokonywanej oceny miarodajne są jedynie okoliczności występujące w chwili zawarcia umowy, a konsekwencje jej późniejszego wykonywania (w szczególności wysokość powstałej lub mogącej ewentualnie powstać szkody) nie mogą wpływać na tę ocenę (komentarz do art. 385(2) k.c. - Kodeks cywilny. Komentarz red. prof. dr hab. Edward Gniewek, prof. dr hab. Piotr Machnikowski, CH Beck wyd.6, Warszawa 2014, str. 698). Podobnie winno się zatem rozpatrywać przesłanki stwierdzenia rażącego naruszenia interesów konsumentów. **Rażące naruszenie interesów konsumentów należy uznać za wadę pierwotną istniejącą w momencie zawierania umowy, dla oceny której okoliczności powstałe później - na etapie jej wykonywania - nie powinny mieć znaczenia.**

Powyżej wskazana interpretacja **zgodna jest z intencją ustawodawcy europejskiego**. Przepis art. 4 ust. 1 dyrektywy 93/13 z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U.UE L.1993.95.29) w brzmieniu sprostowanym (por. Sprostowanie do dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich Dz.U.UE L.2016.276.17, Polskie wydanie specjalne, rozdział 15, tom 2, s. 288) stanowi o tym, że nieuczciwy charakter warunków umowy jest określany z uwzględnieniem rodzaju towarów lub usług, których umowa dotyczy i z odniesieniem, **w momencie zawarcia umowy**, do wszelkich okoliczności związanych z zawarciem umowy oraz do innych warunków tej umowy lub innej umowy, od której ta jest zależna. Należy wskazać, że cytowane postanowienie dyrektywy w dotychczasowej wersji sporządzonej w języku polskim zostało nieprawidłowo przetłumaczone (zwroty: „at the time of conclusion of the contract”, „to all the circumstances attending the conclusion of the contract” z angielskiej wersji językowej dyrektywy, zostały w polskiej wersji językowej błędnie przetłumaczone jako “w czasie wykonania umowy”, “do wszelkich okoliczności związanych z wykonaniem umowy” zamiast prawidłowo „w momencie zawarcia umowy”). Powyższe nie korespondowało z pozostałymi wersjami językowymi dyrektywy i wymagało przy interpretacji przepisów dyrektywy odwoływania się do orzecznictwa europejskiego. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazał, że konieczność jednolitego stosowania, w tym jednolitej wykładni przepisów prawa Unii wyklucza rozpatrywanie w razie wątpliwości treści danego przepisu w sposób oderwany w jednej tylko wersji językowej, lecz przeciwnie, wymaga, aby był on interpretowany i stosowany w świetle wersji sporządzonych w innych językach urzędowych (por. wyroki Stauder, C-29/69, pkt 3; EMU Tabac i In., C-296/95, pkt 36; Profosa, C-63/06, pkt 13). Wobec dokonania sprostowania polskiego tłumaczenia treści dyrektywy, istniejące dotychczas wątpliwości interpretacyjne zostały definitywnie usunięte. **Dla oceny abuzywności postanowień umownych decydujący jest moment zawarcia umowy.**

Należy zauważyć, że zgodnie z treścią art. 385¹ § 1 k.c., jako abuzywne mogą być oceniane wyłącznie te postanowienia, które określają prawa lub obowiązki stron. Takimi postanowieniami są postanowienia nakładające na konsumentów obowiązek uiszczenia opłaty w związku z rozwiązaniem umowy. To właśnie wskazane postanowienia powinny być przedmiotem kontroli. Postanowienia dotyczące wysokości pobieranej opłaty mają charakter jedynie „uzupełniający” w stosunku do postanowień nakładających obowiązek poniesienia opłaty. Zgodnie z treścią przepisów oceny abuzywności dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy. W związku z powyższym, bez znaczenia dla oceny postanowień określających obowiązek poniesienia opłaty z tytułu rozwiązania umowy pozostaje fakt, iż Pozwany wypłacił zmienioną wartość wykupu (w wysokości wyższej niż przewidywały warunki ubezpieczenia) i to, czy wypłata nastąpiła w oparciu o wskaźniki określone w Decyzji Prezesa UOKiK, czy też w oparciu o ustalenia dotyczące wysokości opłaty wynikające z zawartego między stronami aneksu do umowy zawartego w wykonaniu Decyzji. **Zastosowanie nowych zasad obliczania wysokości opłaty pobieranej w przypadku rozwiązania umowy niezależnie, czy w oparciu o wytyczne wynikające z Decyzji, czy w oparciu o zawarty aneks, nie może wykluczyć możliwości stwierdzenia abuzywnego charakteru postanowienia określającego obowiązek ponoszenia opłat związanych z wcześniejszym rozwiązaniem umowy ubezpieczenia z ufk, które, jak już wskazano, nie wiąże stron od momentu zawarcia umowy.**

W związku z powyższym nieprawidłowym jest stanowisko Pozwanej przedstawione w apelacji, że Sąd I Instancji „błędnie przyjął, że działania pozwanego, których konsekwencją było zawarcie aneksu, są sprzeczne z dobrymi obyczajami, zmierzają do ukształtowania stosunku zobowiązaniowego niezgodnie z zasadami równorzędności stron, uznając takie działania za nieuczciwe, nierzetelne, odbiegające na niekorzyść przyjętych standardów postępowania” (s. 3 apelacji). Podkreślić należy, że przedmiotem oceny dokonanej przez

Sąd w zaskarżonym wyroku nie były działania Pozwanej związane z zawarciem aneksu, lecz treść umowy ubezpieczenia w jej pierwotnym brzmieniu, zawierającej kwestionowane postanowienia statuujące uprawnienie Pozwanej do pobrania opłaty z tytułu wykupu. Bez znaczenia pozostaje także podnoszona przez Pozwaną w apelacji okoliczność, że wysokość tej opłaty została później ograniczona poprzez wprowadzenie dodatkowego limitu jej wysokości, określonego za pomocą zdefiniowanego w aneksie pojęcia "wartość umowy". Zatrzymana przez Pozwaną opłata w dalszym ciągu pozostaje "opłatą z tytułu całkowitego wykupu wartości polisy", o której mowa w art. IX OWU w zw. z pkt 4 Tabeli Opłat i Limitów.

Nie można również zgodzić się z twierdzeniem Pozwanej, że zawarcie aneksu z Powodem doprowadziło do indywidualnego ustalenia warunków umowy (s. 2 apelacji), jak i że uprawnienie Powoda do wykupu polisy jest uprawnieniem "wynikającym z aneksu" (s. 6 apelacji). Tego typu interpretacja jest sprzeczna z prawem i nieuzasadniona w świetle okoliczności faktycznych, jakie towarzyszyły podpisaniu aneksów. Postanowienia abuzywne nie wiążą konsumentów od chwili zawarcia umowy i nie istnieje możliwość dokonania ich zmiany w czasie obowiązywania umowy ani przez sąd, ani przez Prezesa Urzędu. Celem aneksu, który konsument podpisał w związku z wydaną Decyzją, nie jest ukształtowanie na nowo warunków pierwotnie zawartej umowy, lecz **jedynie zobowiązanie się Pozwanej do niekorzystania z postanowienia OWU** określającego wysokość opłaty związanej z rozwiązaniem umowy w zakresie przekraczającym wartość wskazaną w Decyzji, **przy pozostawieniu konsumentowi możliwości kwestionowania opłaty przed sądem w odniesieniu do zatrzymanej kwoty**. Należy przy tym zauważyć, że aneks dotyczy jedynie wysokości zatrzymywanej opłaty, nie ingerując przy tym w postanowienia wzorca określające obowiązek jej poniesienia, które należy ocenić jako abuzywne. Zastosowanie w umowie postanowienia abuzywnego powoduje, że w tym zakresie umowa między stronami jest od początku bezskuteczna, a zmiany następujące po zawarciu umowy nie powodują, że klauzula przestaje być abuzywna. Taki pogląd zaprezentował Sąd Okręgowy we Wrocławiu w wyroku z dnia 20 marca 2013 r. sygn. II Ca 1481/12. Pogląd taki prezentuje także Rzecznik Finansowy³, który słusznie wskazuje, że na możliwość oceny abuzywności postanowienia nie wpływają okoliczności zaistniałe po zawarciu umowy takie jak dostosowanie umowy do nowych przepisów prawa, sposób wykonywania umowy przez przedsiębiorcę, ani też zawarcie aneksu do umowy. Uzależnienie uznania postanowienia umownego za niedozwolone od okoliczności występujących po zawarciu umowy prowadzić może bowiem do absurdalnego wniosku, że w jednym okresie kwestionowane postanowienie należałoby uznać za abuzywne, zaś w innym nie, a ponadto dopuszczałoby wielokrotne badanie tej samej klauzuli umownej w całym okresie obowiązywania umowy. Należy dążyć do tego, aby wynik testu abuzywności był zawsze taki sam, niezależnie od tego, w którym momencie po zawarciu umowy konsument wniesie powództwo. Polskie przepisy nie przewidują możliwości badania abuzywności postanowienia umownego w świetle okoliczności, które zaistniały po zawarciu umowy, a zatem decydującym momentem oceny abuzywności postanowienia jest każdorazowo moment zawarcia umowy.

W związku z powyższym aneksowanie umów, które nastąpiło w wyniku wykonania przez Pozwaną Decyzji Prezesa Urzędu nie ma wpływu na ocenę abuzywności. Jednocześnie, mając na uwadze okoliczności sprawy należy przyjąć, że aneksowanie umów miało na celu jedynie umowne uzgodnienie przez strony, w jaki sposób przywrócona zostanie równowaga kontraktowa, która została zaburzona na skutek stosowania niedozwolonego postanowienia, a zatem w jaki sposób zostaną usunięte skutki stosowania niedozwolonego postanowienia umownego. W tym rozumieniu **zgoda konsumenta na zawarcie aneksu, który ogranicza skutki stosowania niedozwolonego postanowienia nie jest równoznaczna z tym, że konsument zawarł nową umowę i rzekł się możliwości dochodzenia swoich**

³ Por. wniosek o rozstrzygnięcie rozbieżności w wykładni prawa z dnia 3 kwietnia 2017 r. skierowany przez Rzecznika Finansowego do Sądu Najwyższego s. 17-21, 30-31, 54-55 - dokument dostępny na https://rf.gov.pl/pdf/Wniosek_SN_klauzule_abuzywne.pdf

roszczeń w pełnej wysokości. Dla oceny oświadczenia konsumenta o wyrażeniu zgody na zawarcie aneksu istotne są okoliczności, w jakich zgoda została wyrażona. Zgodnie z art. 65 § 1 k.c. oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Zgodnie z art. 65 § 2 k.c. w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Sąd Najwyższy w swoich orzeczeniach wielokrotnie wyrażał pogląd, że w świetle art. 65 § 2 k.c. wykładnia umowy wymaga analizy zgodnego zamiaru stron i celu umowy i należy jej dokonywać z uwzględnieniem kontekstu sytuacyjnego, czyli okoliczności, w których oświadczenia stron zostały złożone. Oznacza to, że sąd, kierując się wynikającymi z art. 65 k.c. dyrektywami wykładni umowy, powinien brać pod uwagę nie tylko postanowienia umowy, lecz również kontekst faktyczny, w którym umowę zawierano (por. wyrok SN z dnia 8 lipca 2004 r., sygn. IV CK 582/03, LEX nr 188466, wyrok SN z 12 kwietnia 2013 r. sygn. IV CSK 569/12, LEX nr 1324323, wyrok SN z dnia 16 stycznia 2013 r., sygn. II CSK 302/12, LEX nr 1288635). Wskazany pogląd Sądu Najwyższego spotkał się z aprobatą w piśmiennictwie (por. W. Robaczyński - komentarz do art. 65 k.c. (w:) Księżak P. (red.), Pyziak-Szafnicka M. (red.), Kodeks cywilny - część ogólna, wydanie II, Lex 2014). Mając powyższe na uwadze trzeba wskazać, że w Decyzji Nr RŁO 12/2015 Prezes Urzędu wyraźnie wskazał, że - cyt: „(...) zaakceptowanie aneksu/porozumienia nie wyłącza możliwości kwestionowania przez konsumenta, w szczególności w ramach sądowej kontroli incydentalnej, postanowienia umowy określającego sposób obliczania wartości wykupu. Warto w tym miejscu podkreślić, iż w przypadku podpisania przez konsumenta aneksu/porozumienia Generali nie uzna powyższego za zamknięcie drogi do dochodzenia przez konsumentów dalszych roszczeń dotyczących wartości wykupu. Oznacza to, że konsument może dochodzić zwrotu całej zatrzymanej przez Generali kwoty.” (s. 52). Decyzja stała się prawomocna w dniu 23 stycznia 2016 r. Treść decyzji była publikowana na stronie internetowej Generali (por. pkt I.G Decyzji, s. 10-11 Decyzji). Zgodnie z decyzją RŁO 12/2015 Generali było zobowiązane do przesłania konsumentom propozycji zawarcia aneksu do umowy łącznie z komunikatem zawierającym informację o treści - cyt.: „*Niezależnie od powyższego informujemy, że zawarcie aneksu do umowy nie może być interpretowane jako wyłączające ani ograniczające uprawnien Klienta do dochodzenia dalej idących roszczeń dotyczących wysokości pobieranych opłat w przypadku całkowitego lub częściowego wykupu wartości polisy, na drodze cywilnoprawnej.*” (por. pkt I.C Decyzji, s. 3-4 Decyzji). Komunikat o takiej treści był również publikowany na stronie internetowej Generali (por. pkt I.F Decyzji, s. 8-9 Decyzji). Warunki zobowiązania nie zostały narzucone przez Prezesa Urzędu, lecz były zaproponowane przez Generali lub zostały ustalone w ramach wymiany korespondencji pomiędzy Prezesem Urzędu a Generali. **Na etapie formułowania zobowiązania Generali prezentowała jednoznaczny sposób interpretacji podpisania przez konsumentów aneksu (por. s. 42-52 Decyzji) i był on inny niż przedstawiany w niniejszym postępowaniu sądowym (str. 42-52 Decyzji).** Mając na uwadze okoliczności wydania Decyzji i zawierania aneksów należy zatem przyjąć, że celem propozycji podpisania aneksów, którą Pozwany przedłożył konsumentom wykonując Decyzję Prezesa Urzędu, było polepszenie sytuacji konsumentów będących stronami umów ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. Polepszenie sytuacji polegać miało na tym, że Generali dobrowolnie ograniczy wysokość opłat pobieranych w przypadku częściowego lub całkowitego wykupu wartości polisy do poziomu uzgodnionego w Prezesem Urzędu. W rezultacie, w przypadku rozwiązania umowy ubezpieczenia z ufk, każdy konsument, który podpisze aneks skorzysta z preferencyjnych względem OWU zasad rozliczenia umowy bez konieczności wszczynania sporu sądowego przeciwko Generali. Konsument, którzy podpiszą aneks, lecz będą chcieli dochodzić dalej idących roszczeń, będą mogli to uczynić poprzez skierowanie sprawy na drogę sądową. Podpisane przez konsumentów aneksy nie stanowią zatem ugody, która zamyka rozliczenia z Generali, ale są jedynie podstawą uzyskania przez konsumentów bezspornej, tj. uzgodnionej między Prezesem Urzędu a Generali, części świadczenia. W tym zakresie wypłata świadczenia

przez Generali na podstawie aneksu wykazuje podobieństwo z wypłatą bezspornej części świadczenia na podstawie art. 817 § 2 k.c. Z przywołanego przepisu wynika, że zakład ubezpieczeń zobowiązany jest do zapłaty w określonym terminie bezspornej części świadczenia. Wypłata kwoty bezspornej nie stanowi pełnego zaspokojenia roszczeń, a zatem jej przyjęcie nie zamyka osobie uprawnionej drogi do dochodzenia dalszych roszczeń.

Stanowisko Pozwanej wyrażone w apelacji, iż uprawnienie Powoda do wykupu polisy wynika z aneksu, gdyż nastąpiło w nim indywidualne ustalenie warunków umowy, nie może zatem ostać się biorąc pod uwagę obowiązujące regulacje prawne, a także kontekst sytuacyjny, jaki towarzyszył wydaniu Decyzji i przesyłaniu przez Generali konsumentom aneksów z propozycją ograniczenia wysokości opłat, które zobowiązani byli ponieść w przypadku wcześniejszego rozwiązania umów. W ocenie Prezesa Urzędu prezentowanie takiego stanowiska na etapie postępowania sądowego toczącego się w związku z dochodzeniem przez konsumenta zwrotu pobranej opłaty może świadczyć o nieprawidłowym wykonywaniu przez Generali zobowiązania przyjętego przez Prezesa Urzędu w Decyzji, a z całą pewnością jest przejawem braku lojalności kontraktowej wobec konsumentów, którzy podpisali aneksy pozostając w przeświadczeniu, że będą mieli możliwość dochodzenia dalej idących roszczeń, tak jak zostało to wskazane w Decyzji. Poprzez prezentowanie takiego stanowiska Generali rozpowszechnia nieprawdziwe i wprowadzające w błąd informacje o warunkach wykonywania zobowiązania wynikającego z Decyzji.

Należy mieć nadto na uwadze, że gdyby Powód był poinformowany, że podpisanie aneksu, którego treść nie została przez niego indywidualnie uzgodniona z Pozwanym, uniemożliwia mu dalsze dochodzenie roszczeń to możliwe, że nie podpisałby aneksu i podjąłby mediacje w celu zawarcia z Generali indywidualnej ugody ustalającej warunki korzystniejsze niż wynika to z aneksu. W ocenie Prezesa Urzędu dopiero zawarcie ugody, której warunki są indywidualnie wynegocjowane i dotyczą pełnej, satysfakcjonującej konsumenta kwoty można uznać za pozasądowe zakończenie sporu w sposób, który wyczerpuje wzajemne roszczenia. Prezes Urzędu wskazuje, że gdyby nawet przyjąć argumentację, iż zawarcie aneksu powoduje zmianę umowy (ukształtowanie umowy na nowo), to powyższe nie może przesądzić o wyłączeniu uprawnień Powoda do dochodzenia dalej idących roszczeń. Co istotne, treść aneksu nie była wynikiem indywidualnych uzgodnień między stronami umowy. Obowiązek ograniczenia wysokości opłat pobieranych w związku z rozwiązaniem umowy został określony w Decyzji Prezesa Urzędu. Zaproponowanie nowych warunków Powodowi nie było wyrazem wyłącznej woli Generali, a jedynie wykonaniem Decyzji. Powód mógł natomiast jedynie podpisać przedmiotowy aneks lub też nie - warunki obniżenia opłaty nie były z nim negocjowane. Ponadto postanowienia nakładające na Powoda obowiązek poniesienia opłaty nie są przedmiotem aneksu, w tym zakresie strony umowy musiałyby zatem sięgnąć do pierwotnej treści postanowień wzorca umowy. Aneks dotyczył jedynie wysokości zatrzymanej opłaty likwidacyjnej. Przy przyjęciu założenia ukształtowania umowy na nowo, zmianom uległyby zatem jedynie wskaźniki określające wysokość pobieranej opłaty. Wszystkie wskazane powyżej okoliczności powodują, iż ocena abuzywności postanowień umowy określających opłaty związane z rozwiązaniem umowy przed określonym w OWU terminem pozostaje otwarta. Prezes Urzędu podkreśla jednak ponownie, że ocena abuzywności postanowień nakładających na Powoda obowiązek uiszczenia opłaty w związku z rozwiązaniem umowy powinna być dokonywana przy uwzględnieniu okoliczności z chwili zawarcia umowy, a więc przy uwzględnieniu wysokości opłaty oraz mechanizmów jej wyliczania i pobierania, które były pierwotnie wskazane w umowie.

Podsumowując - momentem oceny abuzywności postanowienia jest moment zawarcia umowy. Niedozwolone postanowienia umowne są bezskuteczne w stosunku do konsumenta

od początku zawarcia umowy. Podpisanie przez Powoda aneksu do umowy na skutek wykonania przez Generali Decyzji Prezesa Urzędu nie wpływa na uprawnienia Powoda, który w dalszym ciągu ma możliwość kwestionowania postanowienia nakładającego obowiązek poniesienia opłaty związanej z rozwiązaniem umowy, odwołując się do treści umowy z chwili jej zawarcia. Podpisanie aneksu nie może być zatem rozumiane jako zastąpienie dotychczasowego obowiązku poniesienia opłaty za wykup wynikającego z OWU nowym zobowiązaniem wynikającym z aneksu, gdyż to powodowałoby wyłączenie odstrasżającego skutku stosowania klauzul abuzywnych. Skutkiem podpisania aneksu jest niekorzystanie z postanowienia OWU określającego wysokość opłaty związanej z rozwiązaniem umowy w zakresie przekraczającym wartość wskazaną w Decyzji. **Przy podpisaniu aneksu chodziło zatem jedynie o zgodę Powoda na dobrowolne zaspokojenie przez Pozwanego części jego roszczeń.** Stanowisko, iż zawarcie aneksu wyłącza możliwość dochodzenia dalszych roszczeń prowadzi do bezpodstawnego przypisania konsumentowi woli zrzeczenia się reszty należnych mu świadczeń i jest sprzeczne wprost z treścią Decyzji

5.3. Kwota zatrzymana przez Pozwaną stanowi świadczenie nienależne

Powyższe rozważania, w szczególności stwierdzenie, że postanowienia abuzywne nie wiążą stron, prowadzą do wniosku, zgodnie z którym **kwota zatrzymana przez Pozwaną powinna zostać zwrócona Powodowi jako świadczenie nienależne.**

Świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia (art. 410 § 2 k.c.). W niniejszej sprawie, zdaniem Prezesa Urzędu, kwota zatrzymana przez Pozwaną na podstawie zastosowania opłaty za wykup stanowi świadczenie nienależne z uwagi na niezwiązanie stron postanowieniami określającymi obowiązek poniesienia wskazanej opłaty. W przedmiotowej sprawie niezwiązanie stron tymi postanowieniami oznacza, że Powodowi w wyniku rozwiązania umowy ubezpieczenia z ufk, powinna zostać wypłacona wartość rachunku bez żadnych ograniczeń. Powyższa interpretacja zgodna jest z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który stwierdził, że „warunek umowy uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć co do zasady skutek w postaci przywrócenia sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku rzeczonego warunku” (sygn. akt C-154/15, C-307/15, C-308/15, p. 61). Jeśli więc umowa zostałaby pozbawiona postanowień dotyczących wypłaty wartości rachunku pomniejszonej o opłatę za wykup, to konsumentowi należy się wartość rachunku bez dokonywania przez Pozwaną potrąceń. Powód może więc domagać się zwrotu wartości rachunku zatrzymanej przez Pozwaną, gdyż wzbogaciła się ona jego kosztem bez podstawy prawnej (zgodnie z art. 405 k.c., kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości).

Zgodnie natomiast z zakwestionowanymi postanowieniami Tabeli Opłat i Limitów, w przypadku rozwiązania umowy w (...) roku polisowym, konsumentowi wypłacana jest wartość wykupu stanowiąca (...) % wartości rachunku. W niniejszej sprawie Pozwana wypłaciła konsumentowi kwotę wyższą, jednakże zatrzymała kwotę (...) zł. Zdaniem Prezesa Urzędu wypłacanie przez Pozwaną większej kwoty niż wynikało to z Tabeli Opłat i Limitów nie wyłączyło niedozwolonego charakteru postanowienia. Zastosowanie wyższych wskaźników wartości wykupu - i w konsekwencji zatrzymanie mniejszej kwoty - wpływa na niniejszą sprawę w ten sposób, że nienależne świadczenie zatrzymane zostało w niższej wysokości. Wytoczone zaś powództwo ma na celu wyegzekwowanie pozostałej części świadczenia nienależnego, gdyż pobranego przez Pozwaną bez podstawy prawnej.

6. Podsumowanie

Konkludując, w niniejszej sprawie rozliczenie przez Pozwaną umowy na podstawie zasad wynikających z wydanej przez Prezesa Urzędu Decyzji zobowiązującej, czy też rozliczenie umowy w sposób wynikający z zawartego między stronami aneksu nie oznacza wyłączenia abuzywnego charakteru postanowień OWU, usunięcia wszystkich skutków stosowania niedozwolonego postanowienia umownego, ani też wyłączenia możliwości dochodzenia przez konsumenta dalszych roszczeń.

Zdaniem Prezesa Urzędu zakwestionowane przez Powoda postanowienia OWU spełniają przesłanki uznania ich za klauzule abuzywne w rozumieniu art. 385(1) § 1 k.c. W związku z tym niezależnie od tego, że Pozwana zastosowała wobec Powoda korzystniejsze zasady wypłaty wartości wykupu niż wynikało to z dotychczasowych OWU, Pozwana zobowiązana będzie do wypłaty zatrzymanych kwot.

załączniki:

- 2 odpisy dla stron zawierające stanowisko Prezesa Urzędu z istotnym poglądem dla sprawy,
- kopia wniosku Powoda o przedstawienie istotnego poglądu w sprawie,
- wyciąg z decyzji RŁO 12/2015 (s. 1-11, 42-54) - pełny tekst decyzji opublikowany na stronie internetowej www.uokik.gov.pl